

Публикации и переводы

PANELĖS M KR*** DABAR PONIOS SK... PASIVAIKŠČIOJIMAS ARBA VILNIAUS APYLINKĖS**

Publikacijos, vertimo ir pratarmės autorius **Domininkas Burba***

Sentimentalus žvilgsnis nuo Vilniaus kalnų ir klonių: Luizos Kros-Sokulskos pasivaikščiojimas XIX amžiaus pradžioje

XIX amžius Lietuvos moterų memuaristika nepaprastai svarbus, jame įvyko esminis virsmas. Šimtmečio pradžioje atsiminimus ir dienoraščius rašydavo daugiausiai aristokratės, turtingesnės bajorės lenkų, o ne taip ir retai prancūzų kalba. XIX–XX a. sandūroje – Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpiu, atsirado jau ir tokio pobūdžio kūrinių lietuvių kalba, kuriuos rašė kilusios iš valstiečių, o kartais ir iš bajorų, bet gyvenusios iš esmės valstietiškoje aplinkoje moterys. Tačiau visuomenės ir kartu moterų, kaip jos integralios dalies, emancipacijos laukti teko gana ilgai. XIX amžiaus pradžią – pirmuosius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dešimtmečius Rusijos imperijos sudėtyje – aprašė nemažai autorių, kurių svarbiausieji leidiniai, jau pasirodė ir lietuviškai.

Sunku būtų įsivaizduoti užpraėjusio šimtmečio pradžios visuomenės, visų pirma

Vilniaus, gyvenimą ne tik be Jozefo Franko, Stanislovo Moravskio, Mykolo Kleopo Oginskio, neseniai lietuvių kalba pasirodžiusios Juzefo Kraševskio, bet ir be Sofijos Tyzenhauzaitės de Šuazel, Gabrielės Giunterytės-Puzinienės kūrinių. Lietuviško vertimo dar laukia Vilniaus imperatoriškojo universiteto kuratoriaus Adomo Jurgio Čartoriskio bei Vilniaus universiteto botanikos profesoriaus Stanislovo Jundzilo atsiminimai, Vilniaus vyskupijos valdytojo Stanislovo Bohušo-Sestrencevičiaus dienoraštis. Taip pat įdomūs, bet į lietuvių kalbą dar neišversti Onos Tiškevičiūtės Potockos memuarai apie jos gyvenimą Lietuvoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Sibiro tremtį išgyvenusios Ievos Felinkos (Ewa z Wendorffów Felińska) gyvenimo istorija bei dar daugelis kitų didesnės ar mažesnės apimties darbų.

Šalia šių žinomų kartais net iš keleto tomų sudarytų leidinių gana kukliai atrodo anoniminė Sankt Peterburge 1808 m. išleista knygelė rusų kalba. Ją sudarė tik 14 puslapių. Leidinys išėjo pavadinimu „**Panelės M** Kr*** dabar ponios Sk... pasivaikščiojimas arba Vilniaus apylinkės**“ (orig. «Прогулка дѣвицы М**КР*** нынѣ гжи СК... или окрестности города Вильна», Перевель В. Анчъ Санкт-петербургъ. Въ Медицинской Типо-

* Už konsultacijas vertimo ir dalyko klausimais norėtusi padėkoti kostiumo istorikei Rūtai Guzevičiūtei ir istorikei Redai Griškaitei.

графіи 1808 года.). Tituliniame puslapyje buvo paminėta, kad darbas išverstas iš prancūziško rankraščio. Vertimo autoriumi laikomas Vasilijus Anastasevičius (Василий Григорьевич Анастасевич) (1775–1845), nors jo biografijose apie tai neminėta¹. Apie V. Anastasevičiaus vertimo autorystę minėjo XIX a. rusiški bibliografiniai sąvadaai².

Kas buvo šios knygelės autorė, nustatyti nebuvo lengva. Visgi paaiškėjo, kad tai Radvilų vaikų guvernantė Luiza Kros-Sokulska (Loise Cross-Sokulska), išsilavinusi moteris, kilusi iš Šveicarijos, Ženevos ir gyvenusi Vilniuje bei aplinkiniuose dvaruose, bendravusi su profesoriumi Jozefu Franku, kuris labai vertino jos išsilavinimą, intelektą, žavesį ir bene pirmasis paminėjo knygutės išleidimo aplinkybes. Anot jo „Panelė Gros, viešėdama Vilniuje, aprašė jo apylinkes. Rusai, kurie moka įvertinti gamtos grožį ir mėgsta pasivaikščiojimus, nebežinojo, kaip geriau įvertinti tą aprašymą, tad išvertė jį į savo kalbą ir išspausdino“³. Taigi, šis

nedidelės apimties kūrinys aktualus tiek liuanistikai, tiek rusistikai, tiek polonistikai, tiek romanistikai.

Visgi knygelė nebuvo plačiai naudota ir komentuota amžininkų, pastebėta kultūros tyrinėtojų, tad be kelių trumpų paminėjimų istoriografijoje apie ją rašyta nedaug; šiaudien sunku pasakyti, ar ja kas nors rėmėsi. Nėra žinomas šios knygos tiražas, bet išlikusių egzempliorių nėra daug. Patikrinus Lietuvos ir didesnių aplinkinių valstybių bibliotekų katalogus paaiškėjo, kad jos egzemplioriai yra tik Vilniaus universiteto bibliotekoje ir Rusijos nacionalinėje bibliotekoje Sankt Peterburge. Portale *googlebook.com* ši knyga yra, nuskenuotas ir į internetą įkeltas egzempliorius yra iš Prahėje esančios Čekijos nacionalinės bibliotekos (Národní knihovna České republiky) rinkinių⁴.

Autorės asmenybę ir jos parašytą knygą minėjo Lenkijos mokslininkė Elżbieta Orman-Michta savo straipsnyje Lenkijos biografiniame žodyne, skirtame XIX amžiaus pradžios Lietuvos medikui ir muzikui, laisvajam mūrininkui Antanui Sokulskui. Mokslininkė minėjo, kad šio asmens sutuoktinė buvo šveicarė, kuri 1810 m. įsteigė moterų pensiją Vilniuje⁵. Tačiau

¹ Pvz., naujausioje Ukrainiečių literatūros bibliotekos Maskvoje elektroniniame leidinyje *Почётный Библиотекарь и Книговед, Электронное издание БУЛ К 240-летию со дня рождения российского и украинского библиографа, писателя, переводчика, издателя Василия Григорьевича АНАСТАСЕВИЧА (1775-1845)*. На украинском и русском языках. Составитель В. Г. Крикуненко. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-01-10]. <<http://www.mosbul.ru/dig/2015.03%20anastasevich.pdf>>.

² Сопиков, Василий Степанович. *Опыт российской библиографии, или Полный словарь сочинений и переводов, напечатанных на славенском и русском языках от начала заведения типографий, до 1813 года*. Санкт-Петербург: тип. Имп. Театра, 1816, часть 4, с. 226; *Роспись российским книгам для чтения, из библиотеки Александра Смирдина, систематическим порядком расположенная. В 4 ч. с прил. Азбучной росписи имен сочинителей и переводчиков, и Краткой росписи книгам по азбучному порядку*. Санкт-Петербург: в тип. А. Смирдина, 1828, с. 496.

³ Frank, Józef. *Pamiętniki z francuskiego przethumaczył, wstepem i uwagami opatrzył Władysław Zahorski*. Wilno, 1921, t. 1, s. 150; Frankas, Josephas. *Vil-*

nus XIX amžiuje: atsiminimai, iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė. Vilnius: Mintis, 2013, t. 1, p. 139.

⁴ [žiūrėta 2017-01-10]. <https://books.google.lt/books?id=G6NoAAAAcAAJ&pg=PA3&lpg=PA3&dq=%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%83%D0%BB%D0%BA%D0%B0+%D0%B4%D1%A3%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8B+%D0%9C**%D0%9A%D0%A0.***&source=bl&ots=Bpuls1bOvK&sig=M4eYOuOqYZ7tH5vXMkjkX836jk&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwjrvov5-8fyAhUlliwKHb4x3kQ6AEIJzAA#v=onepage&q=%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%83%D0%BB%D0%BA%D0%B0%20%D0%B4%D1%A3%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8B%20%D0%9C**%D0%9A%D0%A0.***&f=false>.

⁵ Orman-Michta, Elżbieta. Sokulski (Sukuski, Sukulski) Antoni. *Polski Słownik Biograficzny*. Warszawa-Kraków, 2000, t. XL 2, zeszyt 165, s. 233-234.

ši data kelia abejonių. Meilė Lukšienė savo darbe, skirtame Lietuvos švietimo istorijai XIX a., remdamasi archyviniais duomenimis, pateikė duomenis, kad jau 1808 m. Sokulskiai turėjo mergaičių pensiją Vilniuje, kur dirbo 3 mokytojai ir buvo išlaikomos 3 mergaitės⁶. Apie knygelės autorę rašė ir lietuvių istorikė Reda Griškaitė, kuri savo straipsnyje priskyrė šią išsilavinusią moterį prie vadinamųjų Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos neakivaizdininkių ir palankiai įvertino autorės darbą, pripažindama, kad jos Vilniaus priemiesčių aprašymai yra puikūs⁷.

Knygelės autorės amžininkė Gabrielė Giunterytė Puzinienė savo atsiminimuose paminėjo L. Kros-Sokulską ir jos sutuoktinį. Memuaristė teigė, kad ši moteris buvo žviriti mokytoja šveicarė, su kuria būsimasis vyras susipažino pas Radvilas, kai ši mokė jų dukras. „Panelei Cross reikėjo padėties visuomenėje ir teisės nešioti kyką, bet juodu visiškai netiko vienas kitam. Ponia Sokulskienė, prisiskaičiusi romanų, paėmė auginti vargšę našlaitę, ir nors ši jau turėjo krikščionišką vardą ir garbingą pavardę, globėja įkalbėjo sau, kad augintinės ateitis bus nuostabi, pavadino ją Pamela, ir auklėjo ją vienomis svajonėmis apie nepaprastą jos likimą“ – rašė G. Giunterytė Puzinienė⁸.

⁶ 1808 m. žinios apie mokyklas Vilniaus švietimo apygardoje. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 2 (KC), b. 509, l. 193; Lukšienė, Meilė. *Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmojoje pusėje*. Kaunas: Šviesa, 1970, p. 119.

⁷ Griškaitė, Reda. Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos „neakivaizdininkės“. *Kova dėl istorijos: Vilniaus senienų muziejus*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015, p. 294.

⁸ Giunterytė-Puzinienė, Gabrielė. *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose: 1815–1843 metų dienoraštis*; iš lenkų kalbos vertė Irena Aleksaitė. Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2005, p. 214-215; Giunterytė-Puzinienė, Gabrielė. *Vilniuje ir Lietuvos dvaruo-*

Luizos Kros-Sokulskos knygos apimtis itin kukli, bendrai ją sudarė 14 puslapių teksto. Skaitytojas, norintis plačiau sužinoti apie Vilniaus istoriją ar to meto politines bei socialines aktualijas, šioje knygoje ras nedaug informacijos. Iš visų Lietuvos istorijos asmenybių, kurios paminėtos, nei viena tuo metu jau nebegyveno. Vėlyviausia jų – autorės epochos amžininkas – architektas Laurynas Gucevičius. Iš istorinių veikėjų paminėtas tik Steponas Batoras, aprašytas, bet neįvardintas Vilniaus vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis. Nedidelis autorės tekstas sentimentalus, gal net melancholiškas, jame daugybė moteriškų padūsavimų. Knygelė kupina jausmingumo, joje gausu gamtos aprašymų, kurių tekste gal netgi daugiau, nei žmonių veiklos fiksavimo. Tekste nuolat kalbama apie mirtį, gyvenimo laikinumą. Pasažas apie Botanikos sodą Sereikiškėse išties gražus ir įtaigus. Perskaičius knygą kyla klausimas, ar ji nėra jau romantizmo epochos pradžia liudijantis kūrinys? Beje, šis tekstas turi ne tik memuaristikos, bet ir eseistikos bruožų⁹.

Senoji dar nereformuota rusų kalba, kuria parašyta knygelė, gana stringanti, sakiniai ilgi, neretai sunku suvokti esmę. Matyt, tai vyko ne tik dėl teksto jausmingumo, bet ir dėl vertimo kokybės.

Svarbu, kad fiksuojami gamtos vaizdai, viena vertus dėl jų amžinumo, kita vertus, dėl seniai nebeegzistuojančių detalių (kaip žvejų palapinė priešais Vingį arba nežino-

se: 1815–1843 metų dienoraštis; iš lenkų kalbos vertė Irena Aleksaitė. Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 309.

⁹ Šie klausimai, o taip pat to meto kultūrinis Vilniaus aspektas atskleidžiamas į Maskvos valstybinio universiteto leidinį «Текст, контекст, интертекст» (XV Виноградовские чтения, 5–7 марта 2018 г.) atiduotame straipsnyje pagal konferencijos pranešimą «Прогулка двѣицы» описание окрестностей Вильнюса Луизы Кросс Сокульской в 1808 г. в контексте мемуарной литературы Литвы начала XIX столетия.

mas kapas šiame šile), kurios svarbios suvokiant to meto miesto dvasią.

Publikacijoje skelbiamas originalus ir lietuviškas vertimo tekstas, ateityje ši knyga turėtų būti perleista kaip atskiras leidinys originalo kalba, galbūt netgi su vertimu ne tik į lietuvių, bet ir į kitas vakarietiškas (visų pirma prancūzų) kalbas. Pateikiamos publikacijos pagrindinis tikslas – supažindinti Lietuvos bei aplinkinio regiono skaitytojus su gerokai pamirštu šaltiniu, aprašančiu Vilniaus apylinkes ir miesto centre esančius parkus (Panerius,

Verkius, Ribiškes, Puškarnią, Vingį ir Bernardinų sodą [Sereikiškių parką], Gedimino kalną), kurios iki šiol mėgstamos vilniečių bei miesto svečių, norinčių toliau neišvykus iš miesto pasimėgauti gamtos prieglobsčiu. Svarbu, kad autorė bene pirmoji knygoje vaizdingai aprašė šias apylinkes, kone pusšimčiu amžiaus aplenkdamą Adomą Honorijų Kirkorą, Vladislovą Sirokomlę bei Konstantiną Tiškevičių. Šis darbas turėtų būti aktualus ir kelionių istorijos tyrėjams bei skaitytojams, mėgstantiems šį žanrą.

ПРОГУЛКА ДѢВИЦЫ М КР.*** НЫНѢ ГЖИ СК... или ОКРЕСТНОСТИ ГОРОДА ВИЛЬНА**

ПЕРЕВЕЛЪ СЪ ФРАНЦУЗСКОЙ РУКОПИСИ ЕЯ В. АНЧЪ
[i.e. Василий Григорьевич Анастасевич].

on perd a trop courir le monde

t: e:

Кто съ лишкомъ по свѣту варяеть,

Находить меньше, чѣмъ теряеть.

Gresset

САНКТПЕТЕРБУРГЪ. ВЪ МЕДИЦИНСКОЙ ТИПОГРАФИИ 1808 года.

Съ дозволенія С. Петербургскаго Цензурнаго комитета

ПРОГУЛКА ДѢВИЦЫ М** Кр.*** или ОКРЕСТНОСТИ ГОРОДА ВИЛЬНА(*)

Щастливъ, кто можетъ взирать на ясное небо Италиі, которой очаровательныя мѣстоположенія одѣваетъ оно почти непрерывною, неувядаемою зеленью. Щастливъ, кто тамъ во всю жизнь истинно наслаждается жизнію. – Страны Сѣвера не столь благополучны. Въ нихъ долгая а жестокая зима держитъ въ око-

вахъ природу болѣе полугода. – Стужа, морозъ, ненастья кажется согласуются съ сердцемъ жителя, всегда почти сѣдаемаго скорбію и подобного лучу надежды, проникающему сквозь бѣдсвія нещастливца. Скоротечная весна утѣшаетъ, оживляетъ природу, позволяетъ поглядѣть на нее прелести, но не наглядѣвшись – до насыщенія.

Прохладные берега Вилиі; вась то наипаче весна украшаетъ всѣми своими убранствами. – Сколь пріятно въ то вре-

(*) Съ приѣзда отъ Риги сей городъ почти закрытъ такъ называемыми Понарскими горами; но нечаянно представляющей видъ его тѣмъ более пораждаетъ приѣзжаго. Прим. пер.

мя время посѣщать опушающіе вась густые лѣсочки, ваши холмики и горы. Сія годовая пора, наступающія после долгого ожиданія и скоро преходящая, усугубляет цѣну наслажденія. Увы! въ быстромъ теченіи своемъ не часто ли она видитъ начатокъ и конецъ благополучія; она возвращается украсить мѣста недавно опустошенные зимою; но приходъ ея не можетъ возвратити ни спокойствія, ни надежду сердцу, лишенному оныхъ.

Естьли среди многочисленныхъ сихъ смѣющихся береговъ находится одинъ чувствительный и несчастный, да поспешитъ воспользоваться пріятными днями. Взглядъ на сей свѣтлый потокъ, на сію свѣтлую зелень, прохлада, разнообразіе, самая уединенность сихъ сельскихъ мѣстъ можетъ быть утишать его страданія. Несчастный! приди поищемъ минутного забвенія бѣдствій, коихъ не понимаютъ щастливцы свѣта, хотя часто бываютъ сами произвиденіемъ, или чадами оныхъ.

Куда завела насъ долгая и молчаливая задумчивость? Какіе это палаты орошаемые Вилією и коихъ верхъ, кажется, царствуетъ надъ окрестными лѣсами и горами (*) Онѣ еще недовершенныя – уже разваливаются... Мраморъ, рѣзба, живопись, обширность и благородное расположеніе зданія показываютъ вкусъ и богатство основателя ихъ. Онъ только началъ ихъ созидать, а наслѣдники его предоставили времени украшать ихъ мхомъ и вѣрхъ – вьющимися растѣніями. Гора, на коей воздвигнуты сіе палаты, возвышается *кругозоромъ* (амфитеатромъ) увѣнчанымъ разными деревьями, которыхъ зеленый верхъ качаютъ вѣтры.

(*) Антоколь

Сіе блистательное жилище, въ коемъ, нѣкогда обитало великолѣпіе, представляетъ теперь только глубокое уѣдиненіе, болѣе согласуѣщееся съ природою в пренебреженіи своемъ, нежели тогда, когда въ немъ раздавались радостные восклицаніе.

Возвращаясь въ городъ остановимся при сіихъ извилинахъ, составленныхъ изъ великаго множества холмовъ, осѣняемыми чернокорыми елями^(*). Межъ ими особливо находится одинъ, на которомъ в Майскую ночь, при тихомъ мѣсячномъ сіяніи, приходятъ всякія ощущенія трогать душу. Воспоминаніе прошедшихъ мученій, наслажденіе настоящимъ, неосновательной страхъ будущаго – все тамъ стекается вмѣстѣ удручать мысль. Иной слезами предваряетъ неизвѣстные бѣдствія, иной трепещетъ лишиться того блага, коимъ еще не владеетъ. Вдругъ слышенъ звукъ возвѣщающій полночь. Хладный и прнзительный¹ вѣтръ наступаетъ послѣ пріятнѣйшей тишины. Такъ вѣтръ несчастія долженъ разсеять очарованіе, которомъ столь пріятно питаться. Возйдемъ на сію гору, владычествующую надъ городомъ. На ней напечатлѣны слѣды древнихъ временъ. Сей отломъ стѣны и сіи развалины башни устояли противу вѣковъ, чтобъ быть свидѣтелями ничтожества человека. Тамъ построены замокъ, который долженъ былъ воспротивиться симъ опустошеніямъ времени. Но оно розпростирая свои крылія и къ симъ развалинамъ, посмѣялось надеждѣ, которую она обратила въ ничто. Отвсюду открывается взору городъ, бывшій нѣкогда престольнымъ областью Самодержавной и потомъ скло-

¹ turètq būti (пронзительный)

(*) Верки

нившей гордую выю свою предъ двумя владыками. Сей градъ, процвѣтающій нынѣ болѣе прежнего, являетъ въ ограниченной окружности своей памяти-ки достойные внимательного взрѣнія. Взгляните сперва на сей прекрасный и величественный храмъ, который могъ быть украшеніемъ Афинъ, посвященный Богу сильному и всеблагову.

Въ немъ непрерывно отзывается гласъ молитвъ и дѣяній и милости тѣхъ, коихъ вѣра составляетъ все сокровища. Онъ есть лучшимъ произведеніемъ художника любознательнаго (*), который посвящалъ себя усовершенію своего искусства и исполненію добродѣтелей, и который будучи похищенъ весьма рано, сопровожденъ во гробъ почтеніемъ и сожалѣніемъ своихъ согражданъ. Сей прекрасный памятникъ долженъ былъ украшать народное мѣсто. Но онъ и тамъ приличенъ, гдѣ находится. Тамъ въ своемъ смиреніи – онъ кажется болѣе сходствуетъ съ нищетою тѣхъ, кои приходятъ возгласить въ немъ молитвенный гласъ на Небо.

Среди города является святилище наукъ и художествъ; (**) мудрые други человечества неутомимо занимаютъ средствами къ облегченію бѣдствій себе подобныхъ и къ содѣланію благороднѣ бытія ихъ расширеніемъ круга ихъ познаній.

При подошве горы, от которой оно отдѣляется только протокомъ рѣчки, блистаетъ тамъ юнный верхоградъ (***)

(*) Г. Гуцевичъ, бывший Профессоръ зодчества въ Виленскомъ университетѣ, умеръ 1798 года.

(**) Виленская Академія основанная 1678 Польскимъ королемъ Стефаномъ Баторіемъ, преобразованная въ ИМПЕРАТОРСКІЙ Университетъ въ 1803 году, коего учебный округъ составляютъ въ Губерніи отъ Польши пріобрѣтенныхъ *Прим. пер.*

(***) Ботанической садъ.

где любезнѣйшая наука расположена искать доказательствъ въ чашкѣ розы, или въ стебле мирты... тамъ растѣнія цвѣты всѣхъ странъ сочетавая свои краски, запахи, наполняютъ благовоніемъ воздухъ, чаруютъ взоръ и своимъ кратко-дневнымъ существованіемъ приводятъ намъ на мысль скудельность собственного нашего жребія. Изъ сего сада глазъ объемлетъ пріятнѣйшій видъ. Окруженъ будучи сугубымъ опоясаніемъ водъ и горъ, онъ зреть Вилейку съ журчаніемъ точащую свои лазуревыя струи и низвергающую ихъ въ Вилію. По лѣвою сторону древнія развалины, по правую на отлогѣ второй горы, среди зеленого куста деревъ, сельской домикъ, который кажется для того тамъ поставленъ, чтобъ образовать прекрасную сельскую картину. – Ахъ! – ктобы описалъ всѣ сіе различные мѣстоположенія, которые природа раскидала на сихъ волшебныхъ берегахъ. Предоставимъ искусствѣйшей рукѣ изобразить оныя во всѣхъ прелестяхъ и удовольствуемся только тѣмъ, чтобъ указать нѣкоторыя изъ нихъ.

Здѣсь продолжается ельникъ по излучистому теченію рѣчки (*). Черный верхъ сего лѣса отгнень² отъ сребровиднаго потока, въ коемъ онъ изображается. Возьмемъ на удачу первую встрѣтившуюся намъ тропинку, что бы взойти на сіи горы. Что я вижу? Гробъ на сторонѣ... малой крестъ при корнѣ древней ели... Кто бы ты ни былъ почивающій подъ симъ скромнымъ знакомъ, ты вкушаешь въ семь последнимъ убѣжищѣ миръ, в которомъ конечно міръ отказалъ тебѣ. Кто знаѣтъ? – Обмануть в своихъ надеждахъ – ты искалъ можетъ быть самовольной смерти. – Ахъ! если твое

(**) Закрентъ т. е. излучина реки.

² turétç bŭti (отгнень)

растерзанное сердце не могло уже вмѣщать въ себе упованія, кто бы осмѣлился осудить тебя? Почій, почій наконецъ. Не одна чувствительная душа, колеблемая предчувствіемъ или сожалѣніемъ посвятить, мимоходомъ если не слезу, – то по крайней мѣрѣ вздохъ – неизвѣстному здѣсь покоющемуся праху.

Продолжая путь чрѣзъ лѣсъ открывается свободная дорога ведущая на пріятный лугъ одѣтый прелестною зеленью. Мѣльница на противномъ берегу оживляетъ картину. – Еще далѣе рыбачій шалашъ, в самомъ живописномъ видѣ, привлекаетъ взоръ и довершаетъ рисунокъ расположенный пріятнѣйшимъ соразмѣрнѣйшимъ образомъ. На другомъ концѣ города, на часъ пути отстоитъ сѣленіе темъ прелестнѣе, что оно кажется отдѣлено от всего свѣта (*). Тамъ не укрывается не одинъ видъ окруженный со всѣхъ сторонъ горами, кои осѣняютъ прекрасные деревья. – Вилейка струится в руслѣ устланомъ камешками ошупительно наклоненнымъ и какъбы утомленная далекимъ теченіемъ жалуется, ропщеть; тихія, измѣренныя журчанія ее постепенно чаруютъ и удерживаютъ скорбь. Можно бы примѣнить къ сему почти неизвѣстному мѣсту сіе стихъ неподражаемого пѣвца садовъ и полей (**)

Тамъ с сердцемъ погрустить
приходитъ человекъ
Помыслить о своемъ, в грядущій
вникнуть векъ.
О благахъ, бѣдствіяхъ, что на пути
встречаетъ
Судья – внимательный вспать онъ
обращенъ.

(*) Пушкиря
(**) Делиля

И в кругѣ дней своихъ онъ любить
отличать –
Минуты, радости носящія печать.
Сіи пустынные цвѣтки ;
то вспомнивъ время,
Когда онъ былъ щастливъ, или несъ
бѣдствій бремя.

Прейдемъ ли в молчаніи сіи свѣжезеленѣющія холмы, пресѣкаемые долинами, ручейками (*), кои между собою переплетаются и представляютъ въ подробностяхъ своихъ безчисленные прелести, какіе можно только чувствовать, а не описать? – Истинная путлянка (Лабиринтъ), в коей столь пріятно запутаться! Но гдѣ кончится сія прогулка, коея удовольствіе не допускаетъ утомиться? Увы! на неизбѣжномъ прагѣ утѣхъ и горестей. Какое пріятное мѣстоположеніе сей смертной юдоли, гдѣ земля ожидаетъ чадъ своихъ и приемлетъ ихъ в материнскіе недра свои, чтобъ на вѣки избавить ихъ отъ житейскихъ буреваній. Какъ мирно сіе убѣжище для техъ, кои не имѣютъ чемъ бы упрекнуть себя въ нещастіи и слезахъ ближнего!

Брега Вилии, лѣса, долины, горы, уединенные гробы, предметы столь драгіе для томныхъ и нѣжныхъ сердецъ! Сколь я завидую жребію вашихъ щастливыхъ жителей. Печально прощаясь съ вами въ последній день осени, они оставляютъ васъ, утѣшаясь надеждою – узрѣть васъ еще прелестнѣе съ возвратомъ весны. А я прощаюсь съ вами, увы! можетъ быть на вѣки; но воспоминаніе объ васъ будетъ услаждать меня по всюду. –

Конецъ

Напечатано иждевеніемъ переводившего.

(*) Рыбишки

PANELĖS M** KR*** DABAR PONIOS SK... PASIVAIKŠČIOJIMAS ARBA VILNIAUS MIESTO APYLINKĖS

IŠ PRANCŪZIŠKO RANKRAŠČIO IŠVERTĖ V. ANČ

on perd a trop courir le monde

t. y.

kas per daug po pasaulį klajoja,

suranda mažiau, nei pameta

Gresset¹

SANKT PETERBURGAS MEDICINOS TIPOGRAFIJOJE 1808 metais.

S. Peterburgo cenzūros komiteto leista

Panelės M** Kr*** pasivaikščiojimas arba Vilniaus miesto apylinkės (*)

Laimingas tas, kuris gali žvelgti į Italijos giedrą dangų, kurios žavi padėtis aprenčia ją beveik visad nepasibaigiančia, nevystančia žaluma. Laimingas tas, kuris ten visą gyvenimą tikrai mėgaujasi gyvenimu. – Šiaurės šalyse ne tokios sėkmingos. Juose ilga ir gili žiema laiko grandinėse gamtą daugiau nei pusę metų. Speigas, šaltis, dargana, atrodo, derinasi su gyventojų, visuomet graužiamo liūdesio, širdimi, ir panašaus į vilties spindulį, praeinančių per nelaimelio vargus. Greitai prabėgantis pavasaris ramina, atgaivina gamtą, leidžia pažvelgti į jos grožybes, bet neprisižiūrėsi iki soties.

Šalti Vilijos² krantai, tai jus labiausiai pavasaris puošia visomis savo puošmenomis. – Kaip malonu šiuo metu lankyti apipūkuojančius jus tankius miškelius, jūsų

kalveles ir kalnus. Šis metų laikas, ateinantis po ilgo laukimo, ir greitai praeinantis, pagilina pasimėgavimo kainą. Deja! ar ne dažnai savo greitime savo tekėjime jis [metų laikas] mato savo gerovės pradžią ir pabaigą; jis grįžta išgražinti neseniai žiemos išniokotas vietas; bet jo atėjimas negali sugražinti nei ramybės, nei vilties širdžiai, netekusiai jų.

Jei tarp šių daugelio besijuokiančių krantų yra vienas jausmingasis ir nelaimingasis, tegu paskuba pasinaudoti maloniomis dienomis. Žvilgsnis į šią šviesią tėkmę, į šią šviesią žalumą, vėsa, įvairovė, pati šių kaimo vietovių vienatvė galbūt sumažins jo kančias. Nelaimingasis! Ateik, paieškosime nelaimių užsimiršimo akimirkos, kurių nesupranta pasaulio laimingieji, nors dažnai patys būna jų kūriniiais ar vaisiais.

Kur mus atvedė ilgas ir tylus susimąstymas. Kokie gi čia rūmai, skalaujami Vilijos ir jų viršus, atrodo, karaliauja prieš aplinkinius miškus ir kalnus (*). Jie dar

¹ Prancūzų poeto Žano Baptisto Lui Gresjė (Jean-Baptiste-Louis Gresset (1709–1777)) poemos *Ver-Vert* citata.

(*) Atvykstant iš Rygos šis miestas beveik užstotas taip vadinamų Panerių kalnų; bet nejučiomis sukuriamas jo vaizdas, tuo labiau apstulbinantis atvykstantį. *Vert. past.*

² Siekiant išsaugoti kuo daugiau teksto autentiškumo nuspręsta palikti autorės tekste minėtas upių Vilijos ir Vilnelės formas..

(*) Antakalnis. [Pagal aprašymą panašu, kad vėliau tekste kalbama apie Verkius, o ne apie Antakalnį. Greičiausiai norima pasakyti, kad Verkiai dominuoja prieš kitoje upės pusėje esantį Antakalnį].

nepabaigti, jau griūva... Marmuras, skulptūros, dailė, erdvumas ir kilni pastato padėtis parodo jų įkūrėjo³ skonį ir turtingumą. Jis tik pradėjo juos kurti, o jo paveldėtojai paliko juos laikui puošti samanomis ir aukštyn besivijančiais augalais. Kalnas, ant kurio pastatyti šie rūmai, iškyla apžvalgos aikštele (amfiteatru), apvainikuota įvairiais medžiais, kurių žalias viršūnes siūbuoja vėjai. Ši puiki buveinė, kurioje, kadaise gyveno didžiadvasiškus, dabar yra tik vienišumas, labiau suderintas su gamta savo panieka negu tada, kai juose girdėjosi džiugūs šūksniai.

Grįždami į miestą sustosime prie šių vingių, kurias sudaro daugybė kalvų, užtemdintų juodažievėmis eglėmis (*). Tarp jų atskirai yra vienas, ant kurio, Gegužės naktį, esant tyliam mėnulio spindesiui, ateina visokie pojūčiai, graudinantys širdį. Buvusių kančių prisiminimai, pasimėgavimas dabartimi, nepagrįsta ateities baimė – visa tai ten susilieja prislėgti mintį. Kitas ašaromis paankstina nežinomą nelaimę, kitas bijosi prarasti tą turtą, kurio dar neturi. Staiga girdisi garsas, pranešantis vidurnaktį. Šaltas ir persmelkiantis vėjas atskrieja po maloniausios tylos. Taip ne-

³ Vilniaus vyskupo Igno Jokūbo Masalskio, 1794 m. sukilėlių pakarto Varšuvoje.

(*) Verkiai [Tuo metu Verkiai ištis išgyveno ne pačius geriausius laikus, nuolat keitėsi dvaro savininkai. Apie 1835 m. įvykusį aukštuomenės pikniką prie Masalskių rūmų griuvėsių rašė Gabrielė Giunterytė Puzinienė žr.: *Senieji Verkių dvaro žemėlapiai: (iš Vitgenšteino archyvo)*. Pavilnių ir Verkių regioninių parkų direkcija; medžiagą surinko ir mokslinį tyrimą atliko Birutė Vitkauskienė. Vilnius: [Petro ofsetas], 2016, p. 11-12; Giunterytė–Puzinienė, Gabrielė. *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose: 1815–1843 metų dienoraštis*; iš lenkų kalbos vertė Irena Aleksaitė. Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2005, p. 187; Giunterytė–Puzinienė, Gabrielė. *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose: 1815–1843 metų dienoraštis*; iš lenkų kalbos vertė Irena Aleksaitė. Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 269].

laimės vėjas turi išblaškyti žavesį, kuriuo taip malonu viltis. Įkropkim į šį kalną, karaliaujantį virš miesto. Jame įspausti seniausių laikų pėdsakai. Ši sienos atlauža ir šie bokšto griuvėsiai ištvėrė amžius, kad taptų žmogaus niekingumo liudininkais. Ten pastatyta pilis, kuri turėjo pasipriešinti šiems laiko suniokojimams. Bet jis, išskleidęs savo sparnus, ir prie šių griuvėsių pasijukė iš vilties, paversdamas ją niekuo. Iš čia atsiveria žvilgsniui miestas, buvęs kadaise patvaldystės srities sostine ir po to nulenkęs savo išdidų kaklą dviem valdovams⁴. Šis miestas, klestintis dabar labiau nei anksčiau, savo ribotoje erdvėje turi paminklus, vertus atidaus žvilgsnio. Pažvelkite iš pradžių į šią nuostabią ir didingą šventovę, kuri galėtų papuošti Atėnus⁵, pašvęstą Dievui stipriam ir gerajam.

Jame nuolat girdisi maldų ir darbų bei malonės prašymai tų, kurių tikėjimas yra visas jų turtas. Jis yra geriausias kūriny-

⁴ Greičiausiai kalbama apie Abiejų Tautų Respublikos egzistavimo pabaigoje padaliną Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę tarp Rusijos imperijos ir Prūsijos. Žodis patvaldystės sritis (*orig.* области Самодержавной) čia parinktas vargu ar tiksliai, turėtų būti Respublika. Galbūt galimi ir kiti istorinių įvykių aprašymo variantai: pvz., Algirdo ir Kęstučio įvykdytas Jaunučio pašalinimas nuo sosto arba Vytauto Didžiojo ir Jogailos laikais įvykęs krikšto priėmimas, bet jie menkai tikėtini.

⁵ Kiek vėliau gyvenęs Ignatas Juzefas Kraševskis (1812–1887) kritiškai vertino pastatą ir paties architekto sumanymą. Jis rašė „Architektas, kurio didžio talento neneigsime, visai pamiršo, kad atnaujinant katedrą joje būtinai reikėjo išsaugoti kelių šimtų metų senumo pėdsaką, sudarantį jos tikrąją esmę, apčiuopiamai atspindintį jos istoriją. Taip jau yra, tai iš tikrųjų labai graži bažnyčia, neneigiu, bet ji lyg vakar funduota, į kurios frontoną žiūrint greičiau pagalvosį apie Graikiją, Paryžių, Italiją, nei apie Jogailą ir Lietuvą, [...]. Toji [senovinė] katedra kalbėtų mums apie praeitį, kai šis dailus dorėninis panteonas nieko mums nesako. Gucevičiui, tikrai talentingam architektui, kuriam tik pristigo meno esmės jausmo“, žr.: Kraszewski, Józef Ignacy. *Vilnius per amžius* [sudarė ir iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila]. Vilnius: Briedis, 2017, p. 52-53.

mylėjusio išmintį menininko (*), kuris pašventė save savo meno tobulinimui ir geradarių [darbų] įgyvendinimui, ir kuris, buvęs [mirties] pagrobtas gana anksti, palydėtas į kapą su pagarba ir savo bendrapiliečių liūdesiu. Šis nuostabus paminklas turėjo puošti dažnai lankomą vietą. Bet ir ten jis tinkamas, kur yra. Ten savo nusižeminime, jis atrodo labiau primena skurdumą tų, kurie ateina į jį paskelbti savo maldos balsą Dangui.

Miesto viduryje yra mokslo ir menų šviesulys; (***) išmintingi žmonijos draugai nepailsdami kuria priemones į save panašioms palengvinti nelaimių ir sukurti garbingesnės buities jų pažinimo rato plėtimu.

Prie kalno papėdės, nuo kurio jis skiriamas tik upelio protaka, blizga ten jaunas augalų miestas (***) kur mieliausias mokslas linkęs ieškoti įrodymų rožės taurėlėje ar mirtos stiebe... ten visų šalių augalai derina savo spalvas, kvapus, malonių dvelksmu užpildo orą, užburia žvilgsnį ir savo trumpalaikiu egzistavimu užveda mums mintį apie mūsų pačių likimo menkumą. Iš šio sodo akis aprėpia maloniausias vaizdas. Apsuptas ypatinga kalnų juosta ir vandeniui jis žvelgia į Vilnelę čiurlenančią savo žydras sroves ir nešančią jas į Viliją. Po kaire senoviniai griuvėsiai, po dešine ties antrojo kalno nuolydžiu, tarp žalio medžių krūmo, kaimo namelis, kuris atrodo tam ten pastatytas, kad sukurtų

nuostabų kaimo paveikslą. – Ak! – Kas gi aprašytų visus šituos kraštovaizdžius, kuriuos gamta išbarstė šiuose stebuklinguose krantuose. Palikime labiau išlavintai rankai pavaizduoti juos visu žavingumu ir pasitenkiname tik tuo, kad parodytume kai kuriuos iš jų.

Čia prasideda egllynas, pagal upės tekėjimo vingį (*). Juodas šio miško viršus toliau atitrauktas nuo sidabrinės tėkmės, kurioje jis pasirodo. Pasirinkime atsitiktinai pirmą pasitaikiusį takelį, kad užlipnime į šiuos kalnus. Ką aš matau? Kapą pašalyje... mažą kryžių prie senos eglės šaknų... Kas tu bebūtum besiilsintis po šiuo kukliu ženkle, tu pajunti šiame paskutiniame prieglobstyje ramybę, kurios pasaulis tau atsakė. Kas žino? – Apgautas savos vilties galbūt tu ieškojai mirties sava valia? – Ach! Jei tavo sudraskyta širdis jau nebegalėjo savyje sutalpinti dėtų vilčių, kas gi galėtų nuteisti tave? Ilsėkis, ilsėkis pagaliau. Nė viena jausminga siela, draskoma nuojautų ir apgailstavimų, einant pro šalį turėtų pašvesti jei ne ašarą, – tai blogiausiu atveju, atodūsi, nežinomiems čia besiilsintiems palaikams.

Tęsiant kelionę per mišką atsiveria laisvas keliukas vedantis į malonią pie-

(*) G. [klaida, turi būti L., lenkų kalba – W (Wawrzyniec)] Gucevičius, buvęs Vilniaus universiteto architektūros profesorius, mirė 1798 metais.

(**) Vilniaus akademija, įkurta 1678 [klaida, turėtų būti 1578] Lenkijos karaliaus Stepono Batoro, pertvarkyta į IMPERATORIŠKĄJĮ universitetą 1803 m., į kurio Švietimo apygardą įeina gubernijos prisijungtos iš Lenkijos. Vert. past.

(***) Botanikos sodas

(*) Zakrėt t. y. upės vingis [Vingio šilas, dabartinis Vingio parkas Vilniuje iki XX a. antros pusės lenkiškuose ir net rusiškuose šaltiniuose vadinamas Zakret, Закрет. XIX a. pradžioje Vingis priklausė vokiečių kilmės Rusijos imperijos generolui Leontijui Benigseni (rus. Леонтий Леонтьевич Беннигсен vok. Levin August Gottlieb Theophil, Graf von Bennigsen), tai buvo mėgstama vilniečių poilsio vieta, čia – tuo metu dar egzistavusiuose Radvilų rūmuose vykdavo pokyliai, kurių žymiausias 1812 m, kuriame dalyvavo Rusijos imperatorius Aleksandras I ir sužinojo apie Napoleono Bonaparto kariuomenės persikėlimą per Nemuną ir karo pradžią, žr.: Gasparavičienė, Sigita. Vingio parko praeities pėdsakais. *Šiaurės Atėnai*, 2001, balandžio. 28, p. 10; Gasparavičienė, Sigita. Vingio parkas XVIII a. pab. - XX a. pr. *Šiaurės Atėnai*, 2001, liepos 7, p. 10].

vą, skendinčią nuostabiausiais augalais. Malūnas priešingame krante pagyvina paveikslą. – dar toliau – dailiausio vaizdo žvejų palapinė, pritraukia žvilgsnį ir užbaigia piešinį pačiu proporcingiausiu būdu. Kitame miesto gale valandos kelio atstumu yra gyvenvietė tuo graži, kad atrodo atsiskyrusi nuo viso pasaulio (*). Ten nesislepia nė vienas vaizdas, apsuptas iš visų pusių kalnais, kuriuos užstoja nuostabūs medžiai. – Vilnelė srovėna pastebimai pasvirusia tėkme išklota akmenėliais, ir tarsi pavargusi tolumo tekėjimo skundžiasi, murma; tylus, tikslus jos čiurlenimas pamažu užburia ir išlaiko sielvartą. Tam galima būtų pritaikyti šiai beveik nežinomai vietai šias eilutes neprilygstamo sodų ir laukų dainiaus. (**)

Ten su liūdinčia širdimi ateina žmogus.
Pagalvoti apie save, įsigilinti į savo
amžių
Apie gėrybes, nelaimes, kurias sutinka
kelyje
Teisėjas – įdėmiai atgal jis atsisukęs
Ir savo dienų rate jis mėgsta pažymėti –
Minutes, turinčias džiaugsmo antspaudą.
Šie dykumų žiedai; tą atsiminę laiką,
Kada jis buvo laimingas, ar nešė
nelaimių našta.

Ar pereisime tylėdami šiais neseniai žaliuojančiais kalnais, pertrauktais slėniais, upeliais (*) tarpusavyje persikerta ir turi savo išsamiai parodo savo nesuskaičiuojamas grožybes, kurias galima tik jausti, o ne aprašyti? – Tikra painiava (Labirintas), kuriame taip malonu pasiklysti! Bet kur baigiasi šis pasivaikščiojimas, kurio malonumas neleidžia pavargti? Deja! neišvengiamoje linksmybių ir vargų pabaigoje. Koks malonus kraštovaizdis šio mirtingo slėnio, kur žemė laukia savo vaikų ir priima juos į savo motiniškas gelmes, kad per amžius juos išvaduotų nuo gyvenimo audrų. Kokia rami ši užuovėja tiems, kurie neturi kuo priekaištauti sau dėl artimo nelaimių ar ašarų!

Vilijos krantai, miškai, slėniai, kalnai, vieniši kapai, dalykai tokie brangūs ilgesingoms ir švelnioms širdims! Kaip aš pavydžiu jūsų laimingų gyventojų likimui. Liūdnei atsisveikindami su jumis paskutinę rudens dieną, jie palieka jus, ramindamiesi viltimi – pamatyti jus dar gražesnius atėjus pavasariui. O aš atsisveikinu su jumis, deja! Galbūt amžiams; bet atsiminimai apie jus džiugins mane visur. –

Pabaiga

Išspausdinta vertėjo lėšomis.

(*) Puškarnia

(**) Delilio (Prancūzų poeto Žako Delilio (Jacques Delille [1738–1813] eilėraščio citata).

(*) Ribiškės